

LISZT FERENC LEVELE METTERNICH-SÁNDOR PAULINA HERCEGNŐHÖZ.

METTERNICH-SÁNDOR Paulina hercegnő, akinek gazdag levelezéséből Liszt Ferencnek néhány hozzá intézett írását közöljük, talán az utolsó klasszikus értelemben vett grande dame-ja volt Európának. Személyében valóban tökéletesen testesült meg az összeomlott Osztrák-Magyar Monarchia. Két nagy és reprezentatív osztrák és magyar család egyesült benne. Apja Sándor Móric gróf a legendás híré magyar lovas volt. Anyai nagyapja senki más mint maga a nagy kancellár, az Európa sorsát fél évszázadon át intéző Metternich Kelemen herceg. A hercegnő gyermek- és ifjúkori visszaemlékezéseiben sok kedves, megkapó részletet jegyzett fel mindkettőjük életéből. De különösen érdekesek és történelmi jelentőségűek Metternich herceg aggkoráról szóló visszaemlékezései «Geschehenes, Gesehenes, Erlebtes» című, 1920-ban megjelent kötetében.

Nagy szív, nemes lélek volt Metternich-Sándor Paulina hercegnő, tele a legérzékenyebb, leggyöngédebb művészi megértéssel. Születésének magas előkelőségét még sokszorosan fölülmúlta szellemének végtelenül finom, női előkelősége. Bensejében együtt virágzott a fölényes tudás az emelkedettség önkéntelen iróniája, a tiszta erkölcsiség puritanizmusával s a határt nem ismerő könyörülettel. Szerette a kultúrált élet messze világító fényét és csillogását, de senki sem tett annyit mint ő a homályban vergődő emberi szenvedés enyhítésére. De nemcsak a nagyvilági élet tündöklő, lenyűgöző jelenséget bámulhatjuk benne, nemcsak a szellemes társalgásnak bravuros művészetét, hanem valóságos zsenije volt a szervezésnek is. Kimeríthetetlen energiája olykor fél Európát meg tudta mozgatni egy-egy nagy humanitárius ügy érdekében és ma is nem egy közhasznú intézmény él és virágzik, amelynek alapjait az ő munkája vetette meg. De legnagyobb alkotása igazi mesterműve kristályos lelkének a nemesben, szépben való rendületlen hite és tökéletes jósága volt.

* * *

Nem volt szép, de sokkal több volt annál, érdekes, elragadó, lenyűgöző varázsú volt. Valami belső szépség sugárzott belőle. Erő tudata, nyugalombiztonsága, mást is lecsendesítő büszke öntudat s amellet a legközvetlenebb szerénység áradt egész lényéből szinte élete utolsó pillanatáig. Amikor a világháborút követő összeomlásban, felfordult körülte minden és egész környezete ideges fejvesztettségben kapkodott, ő a nyolcvanéves matróna percre el nem vesztette nyugalomát, sőt az ő rendületlen biztonságérzete csillapította a többiekét is.

Minden rebbenésében ott élt a született arisztokrata, és a természete szerint magasrendű lélek fensőbbbsége, de szikrája sem volt benne semmi bántó gögnek vagy előítéletnek. Színes, sokrétű lelkében túlhabzott a temperamentum és a fantázia, de alig akadhatott valaki, aki szigorúbb fegyelemmel tudott volna uralkodni önmagán. Végtelen kitartás, biztosan célratörő határozottság nyilatkozott meg minden tettében. Amibe egyszer belefogott,

azt nem bocsátotta ki kezéből, míg sikerre nem vitte, akár valami nagy művészi vállalkozásról volt szó, mint a Tannhäuser bemutatója Párizsban, vagy történelmi távlatú baráti szívességről (Eugenia császárné ékszereinek megmentése a 71-es összeomlásban) egy nagy kiállítás rendezéséről, vagy akár egészen kis jelentőségű, de mindig igazságos közbenjárásról, mindig ugyanazzal a nem lankadó energiával tett soha nem eredménytelen lépéseket.

* * *

Paulina grófnő mostoha nagybátyjához, Metternich Richárd herceghez ment nőül, akit nem sokkal esküvőjük előtt neveztek ki követnek a szász királyi udvarhoz. Metternich Richárd herceg különben fényes diplomáciai karriert futott meg. Mint egészen fiatalember lett párizsi nagykövet — ő volt a Monarchia legfiatalabb nagykövete — és így a hercegnő a második császárság Párizsának ragyogó légkörébe került. És itt művelte káprázatos asszonyi zsenije legnagyobb csodáját. Hamarosan párizsibb lett, mint III. Napoleon fényes udvarának legünnepelebb csillagai. A francia főváros, amely oly fukar az elismerésben; csodálta, sőt valósággal bálványozta ezt az *«autrichienne»*. Szerették és irigyelték. Ő diktálta a divatot. Toalettjeit utánózták. Szellemes megjegyzései szájról-szájra jártak. Tizenöt évig az első szerepet játszotta abban a fényes társaságban, amely elsőnek számított Európában. Csupa ötlet és lelemény volt mint nő, de ő maga is páratlanul álló lelemény volt III. Napoleon pompázó udvara számára.

Népszerűségét növelte, hogy bár maga is diplomata neje s a világ legtünevényesebb politikusának, Metternich hercegnek unokája, távol tartotta magát minden politikától. Nem tartozott semmiféle párthoz, nem intrikált, a rábízott titok el volt temetve nála. Így történt, hogy mivel tünetőn visszautasított minden politikai befolyást, nem volt nála befolyásosabb nő egész Európában. Minden szál kezében futott össze, de ő sohasem gabalyította ezeket a szálakat cselszövényébe.

* * *

Párizsban fényes szalont tartott, amely Európa legkiválóbb szellemeinek, nagy politikusoknak, művészeknek, tudósoknak, a társaság dédelgetett kedvenceinek, az élet koronázatlan királyainak csillogó arénája volt. Közte és Eugenia császárné közt igazán meghitt, bensőséges barátság fejlődött ki. A hercegnő nagyon sok érdekes emléket meg is őrzött a császárnéről memoárjaiban. Fényének tetőpontját érte ez a szalon 1867-ben azok alatt az ünnepségek alatt, amelyeket a Párizsban időző Ferenc József tiszteletére rendeztek. A két Dumas, apa és fia szintén állandó látogatói voltak Metternich hercegnő szalonjának. Vendége volt Liszt Ferenc is, akit a hercegnő talán még Wagner-nél is többre tartott. A Tannhäuser előadását különben ő tette lehetővé Párizsban. Autogramgyűjteményében a világ minden nagy emberének neve ott szerepelt.

Az 1871-es összeomlás után Metternich herceg nem akart mint nagykövet az új köztársasági rezsim alatt szolgálni, ezért lemondott nagyköveti állásáról.

A hercegnő ezután Bécsben élt, itt éppen ilyen ragyogó központja volt a legelőkelőbb társaságnak és agilitását széleskörű kulturális és jótékonyági tevékenységre használta.

* * *

Az ő nevéhez fűződik a világhírű bécsi Musik- und Theater-Austellung, amelynek rendezése körül fáradhatatlan odaadással dolgozott. Leveleivel elárasztotta egész Európát és csak az ő ügyességének, rábeszélő képességének és egyéni varázsának volt köszönhető, hogy ezen a kiállításon minden együtt volt, ami ritkaság csak Európa múzeumaiban szanaszét hevert. A weimari herceg elküldötte a Goethe és a Liszt szobát. Különvonal hozta Pétervárról a cári opera négy legszebb díszletét, amelyek közt a legkáprázatosabb a Boris Gudunov kiállítása volt. Színháztörténeti bemutatókat tartottak. A Kohlmarkton Hanswurscht régi 1600-ból való bohóságait játszottak. Az óriási méretű Concerthalleban oratóriumok és nagy zenekari hangversenyek folytak. Itt is illusztrálták a zene egész fejlődéstörténetét.

A hangszer-kiállításon ott voltak a legrégebbi trouvère és bard zeneszerzők, amelyeket Franciaországból és Angliából hoztak el. A kiállítás egyik remeke volt Mária-Antoinette gyönyörűen faragott clavecinje tele miniatűr képekkel. Minden nemzet színésze együttesekkel és előadásokkal képviseltette magát. A Théâtre Français éppen úgy ott volt, mint a Nemzeti Színház, a Nemzeti Színház az Ember tragédiáját adta elő, Éva szerepében Márkus Emiliával. Tehát Bécs már Rölling előadása alatt látta Madách költeményét. Az igaz, hogy ez az előadás magyarnyelvű volt.

Metternich hercegnő 18.000 levelet írt a kiállítás érdekében, de a siker nem is maradt el. Hasonló agilitást fejtett ki azoknak az ünnepségeknek tökéletes megrendezésében is, amelyeknek jövedelméből a bécsi Poliklinika létesült.

Elevenségét, agilitását, szellemének frisseséget egészen magas koráig megőrizte. A társaságot mindig nagyon szerette. Csak egészen késő öregségében, túl a nyolcvanon, a világháború alatt vonult vissza. Ezután már nem akart tudni a világról. Azt szokta mondani, mi jöhet még rosszabb a háborúnál. Megérte ezt is. Az összeomlást és a forradalmat, amelynek kitörése Salzburgban érte.

Ha óriási levelezését kiadnák, benne volna Európa jó fél századának kultúrtörténete. Egyelőre csak egy gyűjtemény jelent meg a hozzá intézett levelekből. A Napkelet most a Liszt-jubileumi évvel kapcsolatban a nagy zeneszerzőnek hozzá intézett kiadatlan leveleit közli leánya, Metternich Clementine hercegnő szíveségéből.

Madame la Princesse. — (Herccgasszonyom.)

Kegyeskedjék nekem megbocsátani, hogy csak ily későn köszönöm meg Önnek rendkívül kedves levelét.

Éppen akkor érkezett, amikor éppen szent gyakorlatra vonultam vissza, hogy előkészüljek a kisebb rendek felvételére, amelyeket a múlt kedden adott fel nekem Monsignore Hohenlohe, a edessai érsek, vatikáni kápolnájában.

Sohasem voltam ennyire hangolva, hogy ilyen teljes hálával érezzem át azt a jóságot, amelyet Főméltóságod irántam tanusít, mert a vallás hozza magával a jóérzések tökéletesülését és elevenné válását.

Sohasem fogom tudni méltóképpen megköszönni az Ön levelében megnyilatkozó nagy jóakaratot, Hercegnő. Reményi igazán meg-

becsülhetetlen értékű ajánlással tüntetett ki, mikor arra kérte Önt, írjon nekem! Azóta hogy először jött Weymarba (*sic*) — ennek már 13 vagy 14 éve — nagy megbecsülést éreztem iránta. Remélem és el is várom tőle, hogy komolyan be fogja tölteni a nagy művész nehéz és kötelező feladatát: *becsületet szerez hazájának és művészetének . . .*, amelyeket még az égben is szeretni fogok.

Nagyon örülök neki, hogy Me. Saint-Saëns, akinek ritka tehetségét igen magasra értékelem, foglalkozik művecskéimmal, főképpen pedig, hogy olyan módon mutatta be Önnek, amely kedvező fogadtatást biztosított számukra. Magától értetődik, hogy nagyon hízelgő lesz rám nézve, ha egyiket-másikat választása és parancsa szerint előadhatom Főméltóságodnál, mikor Párizsban tartózkodom. Mehetnék talán még ezen túl is és merhetném arra kérni, hogy hallgassa meg türelmesen egy vagy két súlyos zenekari művemet (mint az «Esztergomi Mise» vagy a «Divina commedia symfonia»), miután az a szándékom, hogy megismertessem őket Párizsban, ha alkalom és mód adódik rá.

Augusztus havában Pestre megyek. Számos nagy zenés előadással ünneplik meg ott a Conservatórium alapításának huszonötéves jubileumát, amiben magam is közreműködtem. Reményi és az én Szent Erzsébet oratóriumom műsorra vannak véve.

Engedje meg Hercegnő, hogy ismételten is kérjem, hívja fel reám tiszteletteljesen Ófőméltósága Metternich herceg jóakarató emlékezését és fogadja legelénkebb hálám kifejezését

Vatican, április 28. 1865.

leghódolóbb és odaadóbb szolgálója
Liszt Ferenc.

Münchenben előrehaladnak a Tristan és Isolde előadásának előkészületei. Bülow azt írja nekem, hogy a bemutató május végén lesz a Residenz-Theaterben meghívott közönség előtt. Ófelsége uralkodói gyönyörűségét elégíti ki és szép fejedelmi előjog, melyet érvényre juttat. Az Ön párizsi munkájának gyümölcse Münchenben érik.

Hercegasszonyom!

Itt küldöm az Esztergomi Mise zongorakivonatát négy kézre. Ez most ujságszámba megy itt. Ha Ófőméltósága Metternich herceg és Ön Asszonyom hajlandók volnának meghallgatni, holnap este Mme Saint Saëns-szel megpróbálhatnánk néhány oldalt.

Méltóztassék meggyőződve lenni, Hercegnő, legtiszteletteljesebb hálámról.

Szerda reggel (1866).

Liszt Ferenc.

Hercegasszonyom!

Misem lehet nekem kedvesebb, mint Főméltóságod türelmetlensége. Egészen büszke vagyok rá és elbűvöl, hogy «egyáltalában nem

engedi», hogy meg legyek fosztva az örömtől, hogy még a tél folyamán bemutathassam legalázatosabb és leghátalateltebb hódolatomat. Hiszen ha csak tőlem függ, még karácsony előtt Bécsbe mentem volna a Beethoven-ünnepség lobogója alatt, de miután a két bizottság (a pesti és bécsi) nem tudta időpontjait összeegyeztetni, így természetesen kénytelen vagyok megtartani szavamat honfitársaimmal szemben és ittmaradni december végéig.

Hogy mi lesz velem azután, még alig tudom — kivéve azt, hogy sietni fogok engedelmessé válni a «*vakmerő bizonyosságnak*» —, amely oly hízegő reám nézve Főméltóságod részéről, kinek maradok továbbra is igen hálás és hű szolgálója

Pest, november 22, 1870.

Liszt Ferenc.

1875 decemberében Metternich hercegnő a morvaországi Witzomeritzből levelet intézett Liszthez. Ebben a levélben felkérte, rendezzen hangversenyt Bécsben az újonnan alapított Poliklinika javára, amelynek fővédnökségét dr. Leidesdorf tanár kérésére elvállalta. Ezen a hangversenyen Wilt vagy Materoa asszony énekelt volna Liszt-dalokat. A levél ezzel fejeződik be:

— — — — —

Válaszoljon hamarosan és ne szomorítson meg esetleg visszautasítással. Ez az első és utolsó eset, hogy szívességet kérek Öntől . . . tudom sokkal szeretetreméltóbb velem szemben, semhogy «*kegyetlen nem*»-től kelljen félnem. Bár csak hallanám mielőbb az *igent!*

Legyen meggyőződve kedves Liszt abbé, meleg és odaadó érzelmeim őszinteségéről.

Metternich hercegnő.

Liszt válasza.

Hercegasszonyom!

Hogyan merjem megmondani Főméltóságodnak, hogy, sajnos, nem lehet.

Ezen a télen nem utazom át Bécsen.

Különben is túl öreg vagyok már arra, hogy még mindig untassam a közönséget klimpirozásommal, amely iránt eddig is túl elnéző volt.

Főméltóságod elnézése nekem mindenekfölött becses s remélem, hogy ezt továbbra is megőrzi számomra a Back-Händler emlékére, melyekkel boldog voltam Önnek Párizsban és Bécsben szolgálhatni.

Legalázatosabb és igen hálás szolgálója

1875 december 12, Róma.

Liszt Ferenc.

Holnap írok két sajnálkozózn bocsánatkérő szót Leidesdorfer Úrnak, a Poliklinika elnökének.

Az ön kedves kívánságai, Hercegnő, teljesítve vannak.

Ma is élénk hálával őrzöm a jóság emlékét, amelyet irántam egykor tanusított, amelyhez most a párizsi közönség kara is csatlakozik.
1886 április 3. Párizs.

Legalázatosabb szolgálja
Liszt Ferenc.

MAX JACOB:

MINT BÁRKA...

*Mint bárka, már a költő oly koros,
Mint dália, a költemény oly holdkóros,
Dália! Delila virága, lila dália.*

És csak most következik a költemény:

*E gyöngyön mintha sipka volna, szárnyakat akasztott,
Hogy megfogja az ég tüzét, mely botlik a rögökben,
S a kigyó mégis Afrikába röppen.
Két sárkány vitte diadalra Maxot
Együgyű szerzetek között, okos monostoron.
Hűsz gomba álldogál a potrohos mohon
Mint grófkisasszonyok, talpig fehéren, haloványan.
Kimondom: engem lát az ég! nohát, mondjátok ezt utánam!
De nem szól senkisé. Az ég felé ki nézeget manapság?
Diákkoromban megtagadtam a professzorok parancsát.
Oktattak engem perzsa vázlatokra és a bággyadt
Lapokat őrzöm, mint a száraz ibolyákat.
S a táncok is! táncoltam én nővérem gyermekével,
Vállamra bújt okoskodó, kerek fejével.
Szalonba tette ágyamat a nénikém,
Későn jürödtem és aludtam délig én.
A fia folyton duzzogott: mily nagyszerű szivarokat szereztem,
Látjátok, itt a szakadék, ez itt az én keresztem,
Ez itt a cirkusz, lenn a rózsaszínű lányok lengenek.
Kuksoltam itten és forgattam én a könyveket,
Igy jártak ifjú gondjaim, arany ruhába bújva
És a virágok ráborultak lobogó hajukra.
Jaj, én vagyok a nantes-i börtön minden szökevénye.
Egy gyermek bennünket megismert, látta tonzuránkat.
Midőn kérdeztük, merre menjünk, Clisson közelébe,
S ha minket vullanak az Úr előtt a szóttalan apácák,
Mevall a malom és mevall a nap,
A fák és a barázdák.
A monostoron értem vullanak
S az Úr előtt szelíden magyarázzák
Rab életem sok szégyenét és gúaszát.*

Horváth Béla fordítása.